

EUSKALDUNAK ANDRE MARIARI KANTATZEN

«Gizaldi guztiek iZorionsua Zu!» esango didate: Andre mariak, bere egun zorioneko batean, igarlearena egiñez, esandako itzak dira. Gero Elizak antziñatik abestu izan dio Mariari onako itzekin: «Ixildugabe entzuten dira zure goramenezko otsak edonongo gizaldien agoetan». Beraz, euskaldunen agoetatik ere bai Gure erria Andre Mari zale andia izanik, ezin izan zitekean bestela.

[Iparraldean]

Euskal-literaturarik izaten asi zan ezkerro, Etxepare zarrak gure literaturaren asikiñak ematen asi zan eskero, an dago Andre Maria gure lenengo olerkariaren bertsoetan. Osterantzeko bertsoarik ondutakoa bada ere, Andre Mariaren kantari beroa da Etxepare; euskeraz idatzi izan dan poemarik ederrenetakoa eskiñi zion Ama Birjiñari, Jainkoaren ama guztiz garbia eta pekatarien ama errukitsua danari.

Urrengo idazle eta olerkariak ere bide beretik jo zuten; amazapigarren gizaldian, Ohienarte lege-gizon, eta Joannes Etxeberri, Harizmendi, Argiñaratz eta Gasteluzar, fraide edo apaiz izanak, Andre Mariaren kantari dira, olerkariok Andre Mariari zuzendutako olerki-lorerik gutxi eldu bazaigu ere erriaren agoetan. Urrengo gizaldian, emezortzikoan, Zeruko Amaren kantari berriak datoz gure literaturatxoaren alorrera. Or ageri da Urki-zu Durangoko alkate izana, eta or da Bermeoko Koroa Santuaren idazlea: Andre mari zale biok errosarioko misterioak bertso egokiz jantzi eta apaindu zituzten. Bertso oiek erriak oso ongi

Naxerako Andra Mari, (XI-) XII. mende.

artun zituen, eta kristaurodotriña eta elizburuetan zabaldu ziren laster. Aldi berekoak dira Aita Mendiburu eta Kardaberaz jesuitak. Batez ere Mendiburuk, euskaldun onarentzat atera zuen liburuan eta Otoizgaietan Ama Birjiñaren Errosarioa onura geiagoz esateko gogarte eta bertso berri txukunak eman zituen.

Gizaldi orretan asi zan Iparraldeko euskaldunen artean kristau erriarentzat elizkantazko liburutxoak argitaratzeko oitura. Onelako liburuon abiarazlea, diotenez, Haraneder gure literaturan entzute andikoa dan gizona degu. Ordukoak dira *Otoitz eta bertze kantika espiritualak*, Zuberoko euskaldunentzat eta *Kantiko Ezpiritualak* izenez lapurditarrentzat argitara etorri ziran kantu-liburuak, ainbat aldiz gero berriro argitaratuak, eta geienak salbameneko egiak gogoratzeko badira ere, Andre Mariaren kanturik gabe ez daude esaterako *Kanta* zagun guztiek, Gasteluzarrena, eta Errosarioko misterioenak.

Iparraldeko kantu-liburuoi gagozkiela esan bearra dago joan dan mendeko azken urteetan asko aberastu zirala, batez ere argitaldi berriak beneditarren eskuetara etorri ziranean. Argitaldi berrietan asko ugaritu ziran Andre Mariaren eresiak ere, gure egunotako *Kantikak* eman zituzten arte. Sail onetan lan ederra egin zuten Adema Zaldubi kalonjeak bere *Euskaldun Pelegrina* Aazparneko liburuarekin, Arbelbide misionestak Aazparneko Galbarioa liburuko kantikekin, eta Intxauspe kalonjeak bere *Kantika Sainiak* ia laureun orrialdeko bildumarekin. Aire eta

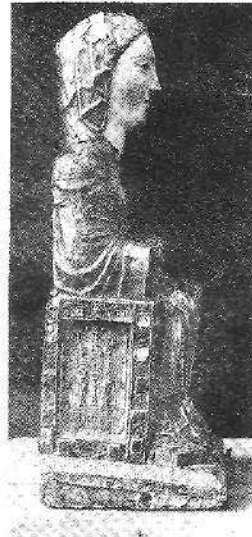
doiñu berriak datoz oien lanarekin Andre Maria kantuz gorretsi nai zutenentzat: *Uholde baten pare*, Zaldubirena, eta gaur Euskal-eliza guztietara zabaldu diran *Jainkoaren Ama*, *Ama guztiz ona*, eta abar.

[Egoaldean]

Literaturan bezala, Iparraldetarrak aurrea artu zieten Bidasoaz onuzko euskaldunci. Onek ez du esan nai emen ez zala elizetan abesten, baiña ez zegoela an bezelako kanta-sortarik. Emengoak berandua-

Uxueko Andra Mari, XI. mend.

Villatuertako Andra Mari, XI. mend.

go esnatu ziran eta berandua-go etorri ziran alor au lantzeraz. Eta beste aldean bezala, emen ere misioetako eta olako kantetatik abiatu zirala esan genezake. Eta Misiolariok sartu zituzten, ain zuzen, Andra Mari kanta berri batzuk: *Agur dolo-rezko Ama larritua*, *pekatariok Ama*, eta olakoak. praide frantziskotarrak izan ziran eragille; Añibarro, Linaza eta Salazar frantzistarrak aipatzen dira kanta-sortzaille edo ontzailleen artean. Misio-kantak askotan argitaratu izan dira, gure gizal-di ontan sartu arte. Aipa ditza-gun bat edo beste: Misio Santubetarako Jesus Jaunari eta Ama Birjiñari kantubak (1893,

Tolosa); Pasionisten Misio santuetarako (Bilbao, 1899); Aita Kaputxinoen misioetako eresiak (Iruñan), askotan argitaratuak; San Franziskoren Irugarrengozat Eliz-kantak (au ere askotan argitarua).

[Maiatzeko kantak]

Maiatzeko Loreen jaiarak ere Andre Mari kantak, batez ere, sarrerako *Goazen goazen guztiok*, edo *Guzti guztiok alkar arturik*, beste batzuen artean. Maiatzeko loreen oitura au liburutan agertzen Lapurditarrak izan genituen aurrelari. Joan daneko gizaldi orretan ainbat liburu eman ziran argi-

Arteko Andra Mari, XI-XII. mend.

Estibalizko Andra Mari, XII. mend.

tara Baiona aldean: Jauretxe apaizarena degu lenbizikoa, (1838) eta gero batzuk zuberotarrentzat eta beste batzuk manez eta lapurtarrentzat, Bordaxar, Julien Heguy eta Intxaupenak. Guk ikusi ez dogun arren, agertu omen zan bat, zubereraz, egun bakoitzerrako kanta berria zekarrena. Julien Heguirena Laffite kallonjeak eman zuen argitara egunotan, berriturik.

Aita Uriarte frantzizkotarrera Maiatzeko Illa da Bidasoaz onako aldean lenengoa. Beste askok ekin diote gai be-

Juncal-eko Andra Mari, XII. mend.

duma oparoagoak datoz. Aita Donostiak prestatuta, Jaungoiko-Zale bazkunak eleiz-kantazko sorta politak aterako ditu eta Jaungoiko-Zale bazkunaren irarkelan agertuko da 1925n eskuan errez erabiltzeko bilduma ederrena, Eleiz-Abestiak, Andre Maria gorestekoa kanta uzta ugaria dakarrela, orainarteko ugariena.

[Kanta aipagarri batzuk]

Aipa ditzagun orain eun urteko gure erriak arrera ona egin zien kanta bat edo beste. Zabalduena, noski, Gorritirena omen dan *Agur Jesusen Ama* degu. Beste bat, Iriondo apaizarena omen da *Ama maite, Maria*: gure mende ontan sartu arte erromes-

rari bai Bizkaian eta bai Gipuzkoan: Balbino Garitaonaindia, Eguzkitza, Albizuri eta Gipuzkoan azkenengoa A. Zugastirena. Baiña Maiatzerako liburuak ez degu esango Andra Mariaren kantutegia asko aberaztu zutenik. Beste liburu batzuek geiago egin zutelakoan gaude Andre Mari kantua ugartzeko. Esaterako, Iruñan 1904 argitaratua dan onako liburuak: *Eliz-kantak Euskalerriko elizetarako* oso egokiak, eta Durangon 1909n agertutako *Elex-abestiak Bizkaiko euskeraz*.

[Azkue eta Donostiaren bildumak]

Laster etorriko da Azkue andiak eta Aita Donostiak euskal kantutegiari emandako bultzada, eta eliz-kanta bilduma eta Andre Mari kanta bil-

eguntan eta olakoetan gogoz entzuten eta abesten zana; *Aurrera, Kristau fedez beriak, aurrera Mariarengana*, Mariaren edozein santutegin abesteko egokientzat zutena.

Onzkero irakurlea oartu da emen ez ditugula musikalarri andien ots andiko abestirik aipatzen. Erriak arrera ona egin dien kanta bakarrik sartu nai izan ditugu idazlan onetan. Azkue zanak bere gaztetan cresi barri askotxo atera zituen Andra Mariaren omenetan, Begoñako amarentzat eta Baiña errian ez dute azterrenik utzi. Amazortzigarren gizaldian, bearbada aipatzekoa degu Munibeko Kondea. *Agur maria* eta *Inten ezazu* (kandelario egunerako abestia) leku askotan erriaren biotzean sartuta daude. Gizaldi berean Aita Arakistain karmeldarra, Itziarko semea, bere erriko Andrea Mariaren kanta ederraren sortzailletzat dago, baiña bear bada, bertsoen egillea baizik ezta ez doiñuarena.

Itziarko Andra Mari, XII-XIII mend

Baiña beste kanta-sail bat ez degu aazturi utzi nai: Andre mariaren santutegi ospetsuenetakoa kantu zarrena. Zaarrenetakoa, erriak aitzurik izan duena, Orreagako edo Orierriagakoa da, antziñako paper zarretan gordea, amazpigarren mendcaren asierakoa. *Aingurien Erregiña*, / *Orierriagan zarririk*, olaxe asten da Orreagako erromesen kantua, orain Aita Donostia Ave Maria Stella-ren doiñu zarraren antzera konpondua.

Arantzazuko Amaren santutegia, ain zarra ez danarren, zaar usaiñeko bertsoz eta erromesai gertaturiko kontakizunez beterik

Lekitioko Andra Mari, XII. mend.

zerorren Semea, zerutik zeru jatziriko gure mesedea?

dago, bakoitza bere musikarekin, Gaur *Arantzazuko Ama Birjina* da santutegi artako kantua ezagunena, baiña ango kanpaiak jotzen duten doiñuak beste antzinagoko eta erri-kutsuzkoagoko baten oiartzuna da.

Arrateko Santutegiak ere badu bere kantu zaarretan alako ipuin zaarren lillura darion kondairatxo: *Arrateko zelaiko, / bai lorategia; / andixik gora dago zerua bidia*. Eta nongo edo nondiko oiartzuna dakar beste Bizkai aldeko kanta zararin batek: *Orriak aidez aidez, / ifartxu dulzea, / landa mintz ederrean / doan errekea... eta gero: Non dago, Amandrea, /*

[Santutegietako erriak]

Andre Mariaren santutegiz ereinda, inaurririk dago gure erria. Orain ogetalau bat urte, Gipuzkoako norbaitzuei eman zien gogoak, eresi berri batzuk bear zituztela Gipuzkoako santutegitik entzutetsunetarako. Bertso berri eta doiñu berriekin. Musikalari eta olerkarien laguntza eskatu zuten. Ola dauzkagu bederatzi Andre Mari Kanta berri. Batzuk arrera ona izan dute. Arantzazu bertan ere bai. Beste batzuk ez dakit zertan dauden. Nola nai ere, santutegi oietako kanta zarrak ere bizirik diraute, lekuen batean ikusi degunez. Beste batzuk alde bietara dabilta, bein kanta zarra, bein berriagoa. leku askotan gertatzen da berdintsu. Ondarroan, badute kantu berri bat, eta izan dute euskaldunen Mariñel-salbea deitzen diotena abesteko oitura, Ondarrabin bezala. Antziña bazuten Durangon Tabirako Amaren kanta

zaar bat; orain antziñakoa aiztuta edo galduta, berria dute. Bizkaian, bat naikoa ez dabela, bi kanta berri sartu dira errian, begoñako Amari kantatzeko. Eta ia ez da erririk bere kantutegia ia izan ez ducnik. Zeanurik bazeukan bere kantutegia, eta berdin Musikako erriak, dancrakoa bai Andre Mariarentzat eta, bai santu guztientzat.

Nabarmengarriena erdal giroan bizi diren erri batzuetan gertatzen dana: Estibaliz erdalgiroan sartuta egon arren, badu euskerazko kantu bat, eta berdin gertatzen da Arabako Murgialdean, Oroko Andre Mariaren Santutegian. Egia esan, Oroko Santutegian bertako jai-egunean itzaldia euskeraz ere egiten zan. Ienago, batez ere, Bizkaiko errietatik joaten ziranak gatik. Orain ez dakigu zer gertatzen dan baiña bere euskerazko kantua badu santutegi orretako Ama Birjiñak.

Eta emendik urrunago, or degu Belokeko Amaren Santutegia, alde batetik gaskoin giroz inguratuta. Eta an degu Belokeko Ama, altzoa utsik erakusten duela, beragana joan nai duten guztiak semetzat artu eta besarkatu nai bezala. Eta orain irudi berri orrek badu ere eresi berria: *Ongietorri zabaleran Amarena*.

Luzeegi joko genuke lekuan lekuko Andre Mari guztien euskal-kantak aipatu bear bagenitu. Aipatuak aski bitez euskal Andre Mariaren KANTARI IZAN DALA gaur arte eta kantari jarraitzeko bidean dala argiturik usteko. Iturri onek ez du agortzeko itxurarik gaurkoz. Eta alde bateko kantuak beste aldeetara aldatzen dirala ikusten da Joan dan gizalditik ona Lapurdi aldeko kantu asko aldatu dira Bidasoaz onuzko aldeetara, eta

Baionako «Musée Basque»-ko
Andra Mari, XII. mend.

emengoak ara ere bai. Emengo *Agur Jesusen Ama* eta *Ama Maite Maria* ango kantutegietan sartu dira, eta ango *Jainkoaren Ama*, *Aingeru batek Mariari* eta Lurdes inguruko Agur, Agur Maria gure artekoak eginda ditugu.

[Kantu eta bildumak]

Eliz-kantutegietan, angoak, berriz ere, aurrea artuta dabil-tzala uste degu. Emengo gerratearen ondoren, emen ia ixillik geundela, angoek or dago bota ziguten, nolabait esateko, *Kantikak* liburu ederrarekin, Aita Lertxundi eta Aita Iratzederren gidaritzapean. Eta arrezkero etengabeko lanari lotu izan dira, kanta berriak ateraten, Andre Mariarenak ere bai. Olerkien egille, ontzaille, Iratzeder idazle ain ixuri onekoa izan da ia beti, eta musikarenak Lertxundi Aita eta beste zenbait.

Mugaz onunzkoan, berriz agertu da Aranburu Alberdi apaiza, bere *Eliz-abestiak* bildumarekin. Oraingoan musika eta guztizko bilduma da. Belokekoan ez dauden Andre Mari kanta asko emen aurkituko ditugu. Bizkaian *Gora Jainkoa* izeneko bilduma dabil eskuz esku, Andre Mariaren kanta zabalduenak barruan dituela. Doiñu ta guztikoa au ere. Jaungoiko-Zale eta Ar-giak atera zutenaren antzeko bildumarik, eskuan erreca erabiltze-korik, ez daukagu gaur. Liburu oietan bada aukera Andre Mari kantuetan.

Musikalari batzuk erri-doiñuetara jo dute, itzak aldatu-rik, Andre Mariari kantatzeko. Ala *Oiñazez* (Nik baditut mortuetan) doiñu ain txukun eta biotz ukigarria gure musikalari batek, Andre Mariarentzako kanta biurtu du. Eta alderantziz, gure emaku-me kantari batek, Altsatsuko *Erkudengo Ama* Birjiñarena dan doiñua artu zuen, Txinako ez dakit zein iraultzailleren izena go-resteko.

Euskalerrriak ez du kantutegi oso murrizt eta urria Andre Mari Kantuetan. Eta Euskalerrriak badu musikalari-rik kantutegi

ori aberastu eta ugaritzeko, kalcrako an doiñuak elizara sartzen
saiatu gabe. Ola egin zuten Gipuzkoan, olerkariak eta musikala-
riak elkar artuta, 1954ko Andre Mari urtean. Eta berdin egin
dezakegu oraingo Andre Mari urte onen ondoren. Ola egin
bearko da, Andre Mariaren kantari izan dan euskerak Ama Bir-
jiñaren kantari jarraitu dezan.

Lino Akesolo